

Олександр БУХАНЕВИЧ¹

УМОВИ ВИНИКНЕННЯ ЗОБОВ'ЯЗАНЬ ІЗ ВІДШКОДУВАННЯ МОРАЛЬНОЇ ШКОДИ

Визначаються особливості умов виникнення зобов'язань із відшкодування моральної шкоди та розроблення пропозицій й рекомендацій з цього питання. Вказано, що підставою відшкодування моральної шкоди є загальний (генеральний) делікт, закріплений у ст. 1167 ЦК України «Підстави відповідальності за завдану моральну шкоду», а вихідними умовами — наявність моральної шкоди, протиправна поведінка завдавача, наявність причинно-наслідкового зв'язку, вина.

До ознак моральної шкоди віднесено такі: самостійна шкода, що може бути завдана поряд із майновою шкодою або без неї; немайна шкода, оскільки внаслідок її завдання страждає немайна сфера фізичної особи — психічне здоров'я; може виникати внаслідок порушення майнових або особистих немайнових прав і благ особи; є похідною від майнової шкоди та первісною в разі приниження честі, гідності та ділової репутації; виявляється через душевні страждання фізичної особи; моральну шкоду породжують лише істотні душевні страждання фізичної особи, а не будь-яке хвилювання чи звичайна неприємність, що не спричиняє істотного впливу на життя, діяльність і поведінку людини; компенсація моральної шкоди має майновий характер. Обов'язковою умовою виникнення зобов'язань із відшкодування моральної шкоди є наявність моральної шкоди. При цьому слід застосовувати презумпцію моральної шкоди в разі порушення

¹ доктор юридичних наук, професор, заслужений юрист України, завідувач кафедри конституційного, адміністративного та фінансового права, Хмельницький університет управління та права імені Леоніда Юзькова
omb.ukr@gmail.com,
<https://orcid.org/0000-0001-6397-0715>.

всіх особистих немайнових прав і благ фізичної особи, а не лише окремих.

Обґрунтовано, що компенсація моральної шкоди завжди повинна мати майновий характер, оскільки вона становить самостійний захід цивільно-правової відповідальності, що має породжувати виникнення для правопорушника додаткових майнових втрат.

Звернено увагу на те, що завдання моральної шкоди є протиправним тоді, коли порушується норма цивільного права та особисте немайнове чи майнове право фізичної особи, якщо її завдавач не був уповноважений на це. Протиправний характер і форми протиправної поведінки завдавача моральної шкоди (дія, бездіяльність, рішення) залежать від видів порушень.

Зазначено, що встановлення причинного зв'язку як зв'язку протиправного порушення цивільного права особи (причини) та настання моральної шкоди (наслідку) дозволяє з'ясувати: 1) факт наявності цивільного правопорушення; 2) суб'єкта відповідальності; 3) розмір компенсації моральної шкоди.

Вихідною засадою застосування компенсації моральної шкоди є вина її завдавача, що означає суб'єктивне вираження ставлення особи до своїх протиправних діянь та їх наслідків. Для виникнення відповідальності за завдання моральної шкоди в окремих випадках має значення форма вини її завдавача.

Ключові слова: моральна шкода, відшкодування, делікт, зобов'язання, протиправна поведінка, причинно-наслідковий зв'язок, вина.

У процесі розвитку приватного права в Україні правова конструкція інституту деліктних зобов'язань наповнювалася новим змістом — виникнення деліктних зобов'язань пов'язується із завданням моральної шкоди (ст. 440¹ ЦК УРСР 1963 р.). Законодавче закріплення такого правила стало можливим лише за часів незалежності України, так як радянська ідеологія не допускала можливості відшкодування моральної шкоди як не сумісної з гідністю радянської людини, тому завдання психічних страждань, болю, переляку без понесення майнової шкоди за радянським правом відшкодуванню не підлягало.

У радянській юридичній літературі вчені по-різному пояснювали таку ситуацію. На думку Х. І. Шварца, знецінення нематеріального блага — імені, честі, гідності людини тощо — не пов'язане із завданням потерпілому майнової шкоди, захищалося іншими правовими засобами, але не нормами про зобов'язання із завдання шкоди [1, с. 7–8]. К. М. Варшавський не вбачав потреби у відшкодуванні немайнової (моральної) шкоди, так як її настання не спричиняє будь-яких збитків [2, с. 41]. Подібні міркування висловлював і В. Г. Вердніков [3, с. 383]. Однак такі пояснення є одиничними і трапляються лише тому, що інститут моральної шкоди вважався буржуазною правовою категорією, не сумісною із засадами радянського права.

Незважаючи на існування такого ставлення до можливості завдання і відшкодування моральної шкоди, серед більшості науковців за радянських часів були й прихильники визнання деліктного характеру за цією правовою категорією (Л. А. Майданик, М. С. Малєїн, Ю. Х. Калмиков, Н. Ю. Сергеева, В. Т. Смірнов, А. О. Собчак, М. Я. Шімінова та ін.).

У західноєвропейських країнах та країнах англо-американської правової системи накопичена велика практика застосування позову про відшкодування моральної шкоди. Хоча інститут деліктних зобов'язань внаслідок завдання моральної шкоди перебуває в Україні поки що в «дитячому» віці, проте його окремі правові проблеми досліджували такі науковці: С. А. Беляцкін, С. Б. Булеца, О. В. Грищук, С. Д. Гринько, І. М. Забара, О. М. Ердєлевський, М. М. Малєїна, М. С. Малєїн, І. П. Майстер, Т. В. Ліснїча, О. В. Крїкун, Л. О. Корчевна, О. О. Кулініч, О. О. Отраднова, Н. В. Павловська, В. П. Паліюк, О. О. Посикалюк, В. Д. Прїмак, Р. О. Стефанчук, Є. О. Харитонов та ін.

Основна увага вчених була спрямована на визначення сутності поняття моральної шкоди, механізму визначення розміру відшкодування. Водночас поза увагою залишилися питання щодо особливостей умов виникнення зобов'язань із відшкодування моральної шкоди.

Вищезазначене свідчить про необхідність самостійного дослідження умов виникнення зобов'язань із відшкодування моральної шкоди та розроблення пропозицій та рекомендацій з цього питання, що є метою цієї наукової статті.

Підставою відшкодування моральної шкоди є загальний (генеральний) делікт, закріплений у ст. 1167 ЦК України «Підстави відповідальності за завдану моральну шкоду», а вихідними умовами — наявність моральної шкоди, протиправна поведінка завдавача, наявність причинно-наслідкового зв'язку, вина.

Уперше поняття моральної шкоди було визначено в Постанові Пленуму Верховного Суду № 4 від 31 березня 1995 р. «Про судову практику в справах про відшкодування моральної (немайнової) шкоди». Так, під моральною шкодою слід розуміти втрати немайнового характеру внаслідок моральних чи фізичних страждань або інших негативних явищ, завданих фізичній чи юридичній особі незаконними діями або бездіяльністю інших осіб. Зокрема під немайновою шкодою, завданою юридичній особі, слід розуміти втрати немайнового характеру, що настали у зв'язку з приниженням її ділової репутації, посяганням на фірмове найменування, товарний знак, виробничу марку, розголошенням комерційної таємниці, а також вчиненням дій, спрямованих на зниження престижу чи підірив довіри до її діяльності (п. 3) [4]. Отже, право на відшкодування моральної шкоди законодавець надає фізичним і юридичним особам. На рівні кодифікованого акта закріплено поняття моральної шкоди в ЦК України (ст. 23). Так, моральна шкода може полягати у: 1) фізичному болю та стражданнях, яких фізична особа зазнала у зв'язку з каліцтвом або іншим ушкодженням здоров'я; 2) у душевних стражданнях, яких фізична особа зазнала у зв'язку з протиправною поведінкою щодо неї самої, членів її

сім'ї чи близьких родичів; 3) у душевних стражданнях, яких фізична особа зазнала у зв'язку зі знищенням чи пошкодженням її майна; 4) у приниженні честі, гідності, а також ділової репутації фізичної або юридичної особи (ст. 23 ЦК України).

Таким чином, моральна шкода є наслідком завдання майнової або немайнової шкоди, пов'язаної з майном. Водночас, законодавець надає моральній шкоді самостійного значення, оскільки здійснює правове регулювання майнової та моральної шкоди у гл. 82 ЦК України. Моральна шкода залежить від психологічних особливостей людини, суб'єктивного сприйняття нею завданої шкоди і реальних життєвих обставин, у яких вона перебуває. Визначальним у законодавчому закріпленні змісту моральної шкоди є категорія «страждання», які можуть бути душевними і фізичними, а також може полягати у приниженні честі, гідності, ділової репутації особи. На нашу думку, визначення моральної шкоди через «страждання» є правильним. Як слушно зазначає О. М. Ерделевський, «дії завдавача шкоди обов'язково повинні бути відображені у свідомості потерпілого, викликати певну психічну реакцію. При цьому шкідливі зміни в охоронних благах знаходять відображення у свідомості у формі відчуття (фізичних страждань) і уявлення (душевні страждання)» [5, с. 18]. На думку науковця, найбільш близьким до поняття «моральні страждання» є поняття «хвилювання», змістом якого є страх, сором, приниження, інший негативний у психологічному аспекті стан [5, с. 18].

Водночас проявляється взаємозв'язок фізичних і душевних страждань фізичної особи. Фізичні страждання до тих пір, поки вони не стали душевними, не можуть бути підставою для компенсації моральної шкоди. У зв'язку із вищезазначеним, слушним є міркування О. О. Міхно, яка запропонувала із законодавчого визначення поняття моральної шкоди виключити фізичні страждання. Вона обґрунтовує свою позицію тим, що по-перше, фізичні страждання стають моральною шкодою у правовому розумінні, якщо вони були усвідомлені потерпілим і внаслідок чого перейшли до категорії душевних страждань; по-друге, фізичні страждання як фізична шкода — це одна із підстав моральної шкоди [6, с. 9].

На нашу думку, фізичні страждання не можуть бути включені до змісту моральної шкоди, оскільки формою їх виявлення є фізичний біль людини внаслідок завдання каліцтва чи іншого ушкодження здоров'я. Відповідно фізичні страждання набувають юридичне значення для покладення цивільно-правової відповідальності за завдання моральної шкоди лише тому, що вони спричиняють душевні страждання. Ушкодження здоров'я становить фізичні страждання людини, тому мова повинна йти про завдання немайнової шкоди, а моральна шкода завдається людині внаслідок душевних страждань, які вона перетерпіла через фізичний біль.

Душевні страждання можуть бути спричинені не лише фізичними стражданнями людини, а й іншою протиправною поведінкою щодо неї самої, членів її сім'ї чи близьких родичів (п. п. 2–3 ст. 23 ЦК України). Всі такі протиправні діяння спричиняють настання моральної шкоди, але за умови душевних страждань фізичної особи. Це зумовлено тим, як слушно

ззначав М. С. Малейн, що моральна шкода виражається в порушеннях психічного добробуту, духовної рівноваги потерпілої особи. Відповідно внаслідок вчинення проти неї правопорушення потерпілий відчуває приниження, роздратування, гнів, сором, відчай, фізичний біль, ущербність, дискомфортний стан [7, с. 33].

Подібні міркування вже висловлювалися в юридичній літературі. Наприклад, А. І. Загорулько розрізняє три види душевних страждань, через які може виявлятися завдання моральної шкоди:

- 1) душевні страждання, пов'язані з фізичними;
- 2) душевні страждання, пов'язані із завданням майнової шкоди;
- 3) суто душевні страждання поза їх зв'язку з фізичною і майновою шкодою [8, с. 102].

На нашу думку, моральна шкода завжди виражається через душевні страждання, оскільки протиправна поведінка завдавача шкоди повинна спричинити негативні наслідки у свідомості потерпілого, викликати певну його психічну реакцію. Тому погодитися із позицією про розуміння сутності моральної шкоди через фізичні страждання не можна.

Подібним чином тлумачать ст. 23 ЦК України й В. П. Палюк, який ззначав, що «відсутність у положеннях ЦК України визначення поняття моральної (немайнової) шкоди є правильним, оскільки кожний підхід (науковий та законодавчий) з метою його розкриття буде неповним. А значить — неповним було б і визначення такого поняття в ЦК України. Тому законодавець правильно вчинив, вказавши у ст. 23 ЦК України лише способи прояву такої шкоди» [9, с. 100].

Не можна погодитися із позицією Пленуму в тому, що моральна шкода розкривається як «втрати немайнового характеру». Така позиція спричиняє виникненню питання про те, в чому полягають такі втрати? Що людина внаслідок цього втратила, хіба що душевний спокій. Якщо втрати немайнового характеру відобразилися на позбавленні спілкування, поваги з боку оточуючих, діловій репутації, самооцінці тощо, то такі втрати можна відновити. При цьому потерпіла особа має право на компенсацію моральної шкоди лише за умови завдання їй душевних страждань внаслідок вищезазначених втрат. Тому моральна шкода — це завжди негативні наслідки немайнового характеру, що виявляються через душевні страждання особи. Іншим є питання про те, чим вони спричинені?

На увагу заслуговує позиція Р. О. Стефанчука, який виділяє три різновиди страждань, як-от:

- 1) елементарні страждання, які визначаються як психоневральний процес, що становить свідому суб'єктивну неприємність, яка може мати місце у будь-якому негативному емоційному випадку;
- 2) фізичні страждання, які доволі часто синонімізуються із поняттям болю та означають неприємний сенсорний та емоційний випадок, пов'язаний із фактичним чи потенційним пошкодженням тканини, або описаний в термінах такого пошкодження;
- 3) ментальні страждання, які розуміються як неприємні ментальні та емоційні випадки, що пов'язані із фактичним чи потенційним психологічним пошкодженням [10, с. 220].

Водночас ментальні страждання він поділяє на психічні страждання (страждання, які заподіюються психічному здоров'ю особи, як наслідок — психотравм) та моральнісні страждання (страждання, які заподіюються особі внаслідок порушення цілісності її системи моральнісних цінностей та пріоритетів) [10, с. 220].

Вважаємо, що вчений правильно розглядає як підставу для компенсації моральної шкоди лише кваліфіковані страждання (фізичні, психічні та моральнісні). Він слушно відкидає елементарні страждання, оскільки вони, по-перше, є такими, що спричиняються будь-якою неприйнятною з боку особи поведінкою, а по-друге, є надзвичайно суб'єктивними, що повинно унеможливити будь-який вплив щодо них з боку права [10, с. 221]. При цьому, на думку науковця, моральна шкода не полягає і не може полягати у самих стражданнях. Моральна шкода — це певні негативні наслідки, що є результатом вказаних страждань [10, с. 221].

Вищенаведений правовий аналіз дозволяє виділити такі ознаки моральної шкоди: самостійна шкода, що може бути завдана поряд із майновою шкодою або без неї; немайна шкода, оскільки внаслідок її завдання страждає немайна сфера фізичної особи — психічне здоров'я; може виникати внаслідок порушення майнових або особистих немайнових прав і благ особи; є похідною від майнової шкоди та первісною в разі приниження честі, гідності та ділової репутації; виявляється через душевні страждання фізичної особи; моральну шкоду породжують лише істотні душевні страждання фізичної особи, а не будь-яке хвилювання чи звичайна неприємність, що не спричиняє істотного впливу на життя, діяльність і поведінку людини; компенсація моральної шкоди має майновий характер.

Протиправна поведінка особи, яка завдала моральної шкоди, може полягати в такому: завданні каліцтва або іншого ушкодження здоров'я; протиправної поведінки щодо членів сім'ї чи близьких родичів потерпілого; знищенні чи пошкодженні майна; у приниженні честі, гідності, а також ділової репутації фізичної або юридичної особи. Такі форми її вираження передбачені у ст. 23 ЦК України.

У разі порушення всіх особистих немайнових прав і благ фізичної особи може застосовуватися презумпція моральної шкоди, а не лише щодо порушення окремих особистих немайнових прав і благ. Це зумовлено соціальним значенням усіх особистих немайнових прав фізичної особи, тому вони визнаються у Конституції України найвищою соціальною цінністю (ст. 3). Особистим немайновим правам фізичної особи завжди надається пріоритет у діяльності законодавчої, виконавчої, судової влади, посадових і службових осіб усіх ланок влади, які зобов'язані визнавати, неухильно дотримуватися і захищати їх права і свободи. Недарма у ст. 56 Конституції України закріплюється право кожного на відшкодування за рахунок держави чи органів місцевого самоврядування матеріальної та моральної шкоди, завданої незаконними рішеннями, діями чи бездіяльністю органів державної влади, органів місцевого самоврядування, їх посадових і службових осіб під час здійснення ними своїх повноважень.

Особисті немайнові права належать усім фізичним особам, незалежно від обсягу їх правоздатності та дієздатності. Усі фізичні особи юридично рівні в можливостях їх захисту. Тому фізична особа, яка не здатна усвідомлювати значення своїх дій, також може зазнавати моральної шкоди внаслідок порушення її особистих немайнових прав. Водночас не може йти мова про душевні страждання недієздатного, оскільки він страждає на психічний розлад здоров'я. Таким чином, недієздатний-потерпілий буде позбавлений права на компенсацію моральної шкоди, так як завдавач шкоди буде мати можливість надати докази того, що потерпілий був нездатний до усвідомлення порушення його особистих немайнових прав у вигляді страждань. При цьому презумпція моральної шкоди буде застосовуватися лише тоді, коли у судовому засіданні буде конкретно встановлено, які саме особисті немайнові права було порушено. А для цього потерпілий чи його представник повинні у позовній заяві конкретно вказати особисті немайнові права, які було порушено внаслідок вчинення правопорушення.

Також обов'язковою умовою для деліктної відповідальності за завдання моральної шкоди є встановлення причинного зв'язку між шкодою і протиправною поведінкою особи. Причинний зв'язок — це філософська категорія, що відображає об'єктивно існуючі зв'язки в природі й суспільстві, в яких одні явища виступають причиною, а інші — наслідком таких причин [11, с. 377]. Водночас, як слушно зазначає В. Д. Примак, «говорячи про причинно-наслідкову залежність, ми маємо на увазі не абстрактну «філософську категорію» і не самі по собі закономірності розвитку предметів та явищ об'єктивної дійсності, а істотну властивість об'єктивної сторони поведінки правопорушника, виявлення якої дозволяє визначити параметри завданих потерпілій стороні матеріальних та немайнових втрат» [12, с. 274].

Недарма законодавець встановлює обов'язок відшкодувати моральну шкоду тоді, коли фізичній особі внаслідок порушення її особистого немайнового права завдано моральної шкоди (ст. 280 ЦК України). Таким чином, причиною є порушення особистого немайнового права фізичної особи, а наслідком — завдання моральної шкоди.

Як зазначає В. Д. Примак, «завдяки наголосу на існуванні причинно-наслідкового зв'язку між її протиправним вчинком і завданою шкодою вирішується питання про справедливість (у суб'єктивному й кількісному вимірах останньої) майнового стягнення, що покладається на зобов'язану особу» [12, с. 270].

«Суб'єктний аспект справедливості відповідальності виявляється в тому, що завдяки встановленню дійсних причин виникнення конкретних негативних наслідків:

- а) визначається саме той правопорушник, який завдав шкоди;
- б) унеможливується покладання на боржника відповідальності за дії іншої особи або неправильну поведінку самого кредитора» [12, с. 270].

«Завдяки цій умові цивільної відповідальності, — вважає вчений, — встановлюється безпосередньо й обсяг завданих діями правопорушника

втрата, що, своєю чергою, напряму корелює з розміром присуджуваної кредиторів компенсації» [12, с. 270].

Моральна шкода відшкодовується лише за наявності вини особи, яка її завдала. Як зазначають І. Б. Новицький і Л. А. Лунц, принцип відповідальності за вину є вихідною засадою як для «договірної відповідальності», так і для «недоговірної відповідальності» [13, с. 220]. Таке правило закріплено у ч. 1 ст. 1167 ЦК України, де зазначається, що моральна шкода відшкодовується особою, яка її завдала, за наявності її вини.

Особа (фізична або юридична) звільняється від відповідальності по відшкодуванню моральної шкоди, якщо доведе, що шкода завдана не з її вини. За цивільним законодавством України передбачаються винятки із загального принципу відповідальності за вину. Згідно з ч. 2 ст. 1167 ЦК України моральна шкода підлягає відшкодуванню, незалежно від вини органу державної влади, органу влади АРК, органу місцевого самоврядування, фізичної або юридичної особи:

а) якщо її завдано каліцтвом, іншим ушкодженням здоров'я або смертю фізичної особи внаслідок дії джерела підвищеної небезпеки;

б) якщо її завдано фізичній особі незаконними рішеннями, діями чи бездіяльністю органу, що здійснюють оперативно-розшукову діяльність, досудове розслідування, прокуратури або суду;

в) в інших випадках, встановлених законом.

За ЦК України розмір відшкодування моральної (немайнової) шкоди визначає суд (ст. 1167 ЦК України). Розмір відшкодування моральної шкоди визначається судом залежно від характеру страждань (фізичних і психічних), ступеня вини (якщо вина є обов'язковою умовою), а також вимог щодо розумності й справедливості.

В Україні моральна шкода може відшкодовуватися грошми, іншим майном або в інший спосіб. Тобто законодавець не обмежує потерпілого правом одержати відшкодування лише грошми, наділяючи його правом вибору способу відшкодування. Такий підхід є повністю справедливим, так як лише потерпілий може визначити спосіб задоволення понесених душевних та фізичних страждань.

Найбільш поширеним на практиці способом компенсації моральної шкоди є гроші. Слід зазначити, що для окремих правопорушень законодавець визнає гроші як єдиний спосіб компенсації моральної шкоди, завданої громадянину. Так, у ч. 2 ст. 25 Закону України «Про звернення громадян» зазначається, що громадянину на його вимогу можуть бути відшкодовані моральні збитки, завдані неправомірними діями або рішеннями органу чи посадової особи при розгляді скарги, розмір яких у грошовому виразі визначається судом.

Вивчаючи механізм цивільно-правового регулювання деліктних зобов'язань, О. О. Отраднава слушно застерігає, що «положення ст. 23 ЦК України про «інший спосіб» компенсації моральної шкоди не слід тлумачити розширено та передбачати можливість компенсації моральної шкоди нематеріальними діями (вибаченням, визнанням порушення, щирим каяттям тощо). Компенсація моральної шкоди є виконанням деліктного

зобов'язання. Однією з основних ознак деліктного зобов'язання є його майновий характер [14, с. 289].

Компенсація моральної шкоди є заходом цивільно-правової відповідальності, який істотно відрізняється від застосування інших способів захисту особистих немайнових прав фізичної особи, які не передбачають виникнення додаткових майнових обтяжень для правопорушника.

Висновки. Обов'язковою умовою виникнення зобов'язань із відшкодування моральної шкоди є наявність моральної шкоди. Слід застосовувати презумпцію моральної шкоди в разі порушення всіх особистих немайнових прав і благ фізичної особи, а не лише окремих.

Компенсація моральної шкоди завжди повинна мати майновий характер, оскільки вона становить самостійний захід цивільно-правової відповідальності, що має породжувати виникнення для правопорушника додаткових майнових втрат.

Завдання моральної шкоди є протиправним тоді, коли порушується норма цивільного права та особисте немайнове право фізичної особи, якщо її завдавач не був уповноважений на це. Протиправний характер і форми протиправної поведінки завдавача моральної шкоди (дія, бездіяльність, рішення) залежать від видів порушень.

Встановлення причинного зв'язку як зв'язку протиправного порушення особистого немайнового права фізичної особи (причини) та настання моральної шкоди (наслідку) дозволяє з'ясувати:

- 1) факт наявності цивільного правопорушення;
- 2) суб'єкта відповідальності;
- 3) розмір компенсації моральної шкоди.

Вихідною засадою застосування компенсації моральної шкоди внаслідок порушення особистих немайнових прав фізичних осіб є вина її завдавача, що означає суб'єктивне вираження ставлення особи до своїх протиправних діянь та їх наслідків. Для виникнення відповідальності за завдання моральної шкоди в окремих випадках порушення особистих немайнових прав фізичних осіб має значення форма вини її завдавача.

Список використаних джерел

1. *Шварц Х. И.* Обязательства из причинения вреда / под ред. В. А. Рясенцева. М., 1954. 39 с.
2. *Варшавский К. М.* Обязательства, возникающие вследствие причинения другому вреда. М. : Юридическое издательство НКЮ РСФСР, 1929. 219 с.
3. Советское гражданское право : в 2 ч. / под ред. В. А. Рясенцева. М. : Юрид. лит., 1987. Ч. 2. 576 с.
4. Про судову практику в справах про відшкодування моральної (немайнової) шкоди : постанова Пленуму Верховного Суду України від 31.03.1995 р. № 4. *Бюлетень законодавства і юридичної практики України.* 1998. № 8.
5. *Эрделевский А. М.* Проблемы компенсации за причинение страданий в российском и зарубежном праве : дисс.... докт. юрид. наук : 12.00.03. М., 2000. 348 л.

6. *Михно Е. А.* Компенсация морального вреда во внедоговорных обязательствах : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03. Санкт-Петербург, 1998. 162 л.
7. *Малеин Н. С.* О моральном вреде. *Советское государство и право.* 1993. № 3. С. 32–39.
8. *Загорулько А. И.* Обязательства по возмещению вреда, причиненного субъектами гражданского права. Харьков : Консум, 1996. 112 с.
9. Справи про відшкодування шкоди в судовій практиці / заг. ред. В. В. Луця, наук. ред. М. К. Галянтич. Одеса : ОДУВС, 2009. 428 с.
10. *Стефанчук Р. О.* Особисті немайнові права фізичних осіб у цивільному праві: поняття, зміст, система, особливості здійснення та захисту. Хмельницький : Хмельницький університет управління та права, 2007. 626 с.
11. Гражданское право : в 2 т. / под ред. Е. А. Суханова. М. : БЕК, 2002. Т. II, Полутом 2. 544 с.
12. *Примак В. Д.* Відшкодування моральної шкоди на засадах справедливості, розумності й добросовісності. К. : Юрінком Інтер, 2014. 432 с.
13. *Новицкий И. Б., Луиц Л. А.* Общее учение об обязательстве. М. : Юриздат, 1950. 416 с.
14. *Отраднава О. О.* Проблеми вдосконалення механізму цивільно-правового регулювання деліктних зобов'язань. К. : Юрінком Інтер, 2014. 328 с.

Надійшла до редакції 03.12.2019

Oleksandr BUKHANEVYCH

Leonid Yuzkov Khmelnytskyi University of Management and Law

Terms of Origin of Liabilities on Compensation for Moral Damage

The article investigates the terms of origin of liabilities on compensation for moral damage and development of proposals and recommendations on this issue. It is indicated that the basis of compensation for moral damage is the general tort envisaged in Art. 1167 of the Civil Code of Ukraine “Bases of responsibility for the incurred moral damage”; the initial conditions are availability of moral damage, unlawful conduct of the person who has inflicted the damage, the availability of relations between cause and effect, guilt.

The signs of moral damages include the following: self-harm which can be inflicted either with or without property damage; non-property damage, as non-property sphere of physical person suffers i.e. mental health; the damage which may occur due to violation of property or non-property personal rights; the damage which is a derivative of property damage and is initial in case of humiliation of honour, dignity and business reputation; the damage which is manifested through the emotional suffering of an individual; the moral damage generated only due to significant emotional suffering of the individual but not due to any excitement or a common nuisance and it cannot cause a significant impact on the life, activity and human conduct; a property nature of compensation for moral damage. The availability of moral damage is a compulsory condition of liabilities on compensation of moral damage. Thus, it is necessary to apply the presumption of moral damage in case of violation of all personal non-property rights and the benefits of an individual.

It is reasonable that compensation of moral damages should always have a property character, because it is an independent event of civil liability, which should spawn an occurrence for offender of additional property losses.

It is noted that the task of any moral damage can be unlawful in case either the norm of civil law or the personal non-property right of an individual is violated and if the person who has inflicted the damage, was not authorized to do it. The unlawful nature and the forms of unlawful conduct of the person who has inflicted the moral damage (action, inaction, decisions) depend on the types of violations.

It is pointed out that establishment of causal relation as unlawful violation of the civil right of a person (cause) and the onset of moral damage (effect) allows clarifying: 1) the availability of a civil offence; 2) the subject of liability; 3) the amount of compensation for moral damages.

The initial principle of compensation for moral damage is the guilt of the person who has inflicted the moral damage, which means subjective expression of the person's attitude to his unlawful acts and their consequences.

In some cases it is necessary to find out the form of guilt of the person who has inflicted the moral damage in order to make him liable for such damages.

Keywords: *moral damage, compensation, delict, obligation, unlawful conduct, cause-effect relationship, guilt.*